

КОНСТИТУЦІЙНІ ОBOB'ЯЗКИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ

Словська Ірина Євгенівна

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права та галузевих дисциплін
Національного університету водного господарства та
природокористування
м. Рівне, Україна*

Файлер Ілона Сергіївна

*студентка III курсу
Навчально-наукового інституту права
Національного університету водного господарства та
природокористування
м. Рівне, Україна*

Побудова демократичної правової держави в Україні забезпечується, значною мірою, дотриманням на нашій території низки міжнародних правових актів з прав, свобод і обов'язків людини. Втілення в життя їх приписів набуває особливо важливого значення в сучасних умовах, коли питання гарантування життя, безпеки, недоторканості особи є однією із гострих проблем.

Наполегливо і послідовно втілюючи в практику принцип універсальності правового статусу людини, Україна намагається зайняти чільне місце на міжнародній арені серед передових країн світу [1, с. 18].

Задля того, аби кожний з нас міг успішно реалізувати свої права, отримувати від суспільства певні матеріальні та духовні блага, ми, в свою чергу, повинні виконувати свої обов'язки і віддавати суспільству свою працю, зусилля, піклуватись про державні та громадські справи. Стаття 29 *Загальної декларації прав людини* встановлює, що «Кожна людина має обов'язки перед суспільством, у якому тільки й можливий вільний і повний розвиток її особи» [2].

Юридичними обов'язками слід називати міру необхідної поведінки. Юридичні обов'язки, які закріплені в Конституції України, мають визначення основних або конституційних. Така необхідна поведінка є одним із найважливіших інститутів права будь-якої сучасної держави і розглядається вона, передусім, як узагальнення практичного досвіду міжлюдського спілкування [3, с. 111-112].

Конституція України, регламентуючи обов'язки людини і громадянина, виходить з принципу, згідно з яким кожна людина має обов'язки перед суспільством, а це, в свою чергу, забезпечує вільний і всебічний розвиток усіх осіб, держави і суспільства в цілому. При цьому даний принцип впроваджується без врахування того, чи дійсно забезпечується державою і суспільством такий розвиток особистості. Бажання людини завжди перевищують можливості держави і суспільства, навіть якщо вони є найрозвинутішими [4, с. 727].

Ознаками обов'язків є те, що вони: а) закріплені в конституції та законах України; б) встановлені державою в інтересах усіх членів суспільства; в) вид і міра необхідної поведінки людини і громадянина; г) обмежують права людини; г) є основою правового статусу; д) мають найвищий юридичний захист; е) рівні і невід'ємні; є) гарантовані щодо здійснення необхідності; ж) передбачають встановлення юридичної відповідальності за невиконання чи неналежне виконання необхідної поведінки [5, с. 554].

Конституційні обов'язки, в залежності від різних критеріїв класифікації, можна поділити на різні види. Для групування конституційних обов'язків слід визначити певні критерії їх класифікації: а) за однорідністю матеріального змісту; б) за однорідністю конституційних норм, що закріплюють права і свободи; в) за сторонами життя і діяльності людини і громадянина; г) за змістом правовідносин, що виникають в процесі реалізації обов'язків; д) за їх спеціальним призначення в суспільстві; е) за їх значенням для суб'єкта, характером, способами здійснення, суб'єктивним складом здійснення; є) за механізмом реалізації чи забезпечення реалізації; ж) за часом, місцем та колом осіб в процесі їх здійснення; з) за матеріальним чи процесуальним порядком регулювання та охорони тощо [6, с. 112].

Щодо класифікації конституційних обов'язків, то слід виділити такі:

- 1) залежно від того належать ці обов'язки людині чи громадянину на обов'язки людини і обов'язки громадянина;
- 2) за сферами суспільного життя (особисті, політичні, соціальні, економічні, екологічні, сімейні, культурні);
- 3) за способом закріплення (прямо закріплені у конституції чи витікають з тлумачення її норм);
- 4) за функціональною спрямованістю дії (прямо і опосередковано діючі);
- 5) за адресатами (суб'єктами) дії (державні, суспільні, інших людей, власні);
- 6) за характером здійснення (в конкретних чи у загальних правовідносинах);
- 7) за формами здійснення (індивідуальні чи колективні);
- 8) за часом реалізації (постійні чи тимчасові);

9) за характером забезпечення (у правореалізаційній діяльності) [7, с. 44-45].

Зупинимось детальніше на характеристиці окремих *обов'язків*. Стаття 68 Конституції України встановлює *обов'язок кожного неухильно дотримуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей*, що в свою чергу, є запорукою стабільності у суспільстві та характерною ознакою побудови в нашій країні правової держави. При цьому слід наголосити, що незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності.

З моменту проголошення у Конституції таких важливих економічних прав, як право приватної власності, право підприємницької діяльності тощо, стала очевидною необхідність закріплення такого важливого конституційного обов'язку, як обов'язок сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом, та щорічно подавати до податкових інспекцій за місцем проживання декларації про свій стан та доходи за минулий рік. Це є обов'язком усіх юридичних і фізичних осіб, які отримують доходи від підприємницької, трудової, творчої та іншої діяльності для забезпечення формування державного та місцевих бюджетів [7, с. 48; 8, с. 102].

Стаття 65 Конституції [9] України встановлює конституційний *обов'язок громадян України захищати свою Вітчизну*, її незалежність та територіальну цілісність, шанувати її державні символи. Найважливішим, на мою думку, обов'язком громадян України є захист Вітчизни, особливо це питання актуальне і сьогодні через збройний напад росії на територію України.

Щодо цього, то хотілося б зауважити, що захист Вітчизни від збройної агресії є обов'язком усіх громадян України, а також державних органів, підприємств, установ, організацій їх посадових осіб. Стосовно останніх діє Закон України «Про оборону України» [10].

Зауважимо, що ст. 66 Конституції України встановлює *обов'язок кожного члена суспільства не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки*. Цей обов'язок щодо охорони природи деталізується Законами України «Про охорону навколишнього природного середовища» [11], «Про охорону атмосферного повітря» [12], «Про природно-заповідний фонд України» [13], Про тваринний світ» [14], «Про карантин рослин» [15] і деякими іншими, які в сукупності складають *екологічне право* [7, с. 48].

Отже, конституційні обов'язки – це встановлені в інтересах усіх членів суспільства та гарантовані державою і суспільством, закріплені в Конституції та законах України необхідні моделі поведінки людини й громадянина, що обмежують їх права і за невиконання чи неналежне

виконання яких передбачена юридична відповідальність. Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності.

Література:

1. Словська І.Є. Універсальність прав людини – безумовна цивілізаційна цінність. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4 (81). С. 18-22.
2. *Загальна декларація прав людини* від 10.12.1948 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/>
3. Максимов С. Універсальність прав людини. *Філософія права і загальна теорія права*. 2013. № 1. С. 110-117.
4. Конституційне право України: підруч. / за заг. ред. В.Л. Федоренка. – 4-е вид., перероб. і доопр.; передмова проф. В.М. Шаповала. Київ, 2012. 727 с.
5. Актуальні проблеми конституційного права України: підручник / за заг. ред. проф. Олійника А.Ю. Київ: «Центр учбової літератури», 2013. 554 с.
6. Єловських У.О. Конституційне право України: навч.-метод. посіб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Держ. закл. «Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка». Луганськ: ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка», 2013. 182 с.
7. Летнянчин Л.І. До питання про механізм реалізації конституційних обов'язків людини і громадянина в Україні. *Проблеми законності*. Харків, 2001. С. 44-48.
8. Євграфов П. Захист прав і свобод є найважливішим обов'язком держави перед людиною. *Вісник Конституційного Суду України*. 2001. № 4. С. 102-104.
9. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>
10. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>
11. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>
12. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 16.10.1992 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>
13. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>
14. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>
15. Про карантин рослин: Закон України від 30.06.1993 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/>